

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Az Iván környéki szikesek növényzete

KESZEI BALÁZS

Személyes adalékok

A területet gyermekkoromtól ismerem, kb. 30 éve jártam itt először. Akkor még működött a cséri téglagyár, nagyüzemi marhakarám volt a közelben és ide (az iváni disznólegelőre, illetve a cséri szikesekre) hajtották ki a falu kondáját.

Egy idős iváni bácsi a nagyapjára hivatkozva mesélte, hogy kis tölgy erdő állt a legelő szomszédságában, és ide makkoltatni hajtották a sertéseket. A terület szikes vegetációja csak az 1990-es évek végétől „tűnt fel”. Mesterházy Attila néhány szép kosbor fajra hívta fel a figyelmemet a területen. Ma a megfelelő KEF kvadrátnegyedből 620 virágos fajt ismerünk.

Bevezetés

Az elmúlt néhány év botanikai munkájának eredményeként a Répce vidék flórájának és vegetációjának olyan értékeit sikerült feltárni, amelyek mérlegelése után a környezetvédelmi miniszter 1/1999 (I. 18) számú rendeletével a Répce menti mocsártereket a Fertő-Hanság Nemzeti Park hansági területéhez csatolta. A Répce-sík kistáj természetvédelmi szempontból legértékesebb egybefüggő területei így védettek lettek, és megőrzésük lehetőségének realitása megnövekedett. A nemzeti park részévé vált területek azonban csak részei annak az egységnek, amelynek értékei törvényes oltalommal vagy anélkül mindenképpen megőrzésre érdemesek!

A Répce vonalát követő területek mellett további rétek, fás ligetek biztosítanak hasonló életkörülményeket, mint a védetté nyilvánított élőhelyek. Jelen referátum két eltérő jellegű, nem védett gyepp növényzetéről kíván keresztmetszetet adni.

A Répce-sík átlagos tengerszint feletti magassága 167 m, igazi alföldies jellegű tökéletes síkság benyomását kelti. Az egységes, alig tagolt felszint hordalékkúp jellegű kavicstakarók, a Répce elmosódott medrei, völgyei tagolják. Barna jégkorszaki vályoggal és lösszel fedett kistáj. A Répce alluviumán réti öntések és a réti talajok alakultak ki. A kistájban csekély kiterjedéssel, kavics takaróval körül zárt, kis medencében löszszerű agyagon, iszapos agyagon közepes és réti szolonyeczek képződtek, amelyek morfológiai jellemzői az Alföld szikeseihez hasonlóak (Marosi és Somogyi 1990). Ezek legkifejezettebb maradványai Csér és Iván községek között, a cséri téglagyári tavak közelében (ÉNy-ra, illetve K-re) találhatóak.

Cséri szikesek

Az iváni völgy domborzatilag és vízrajzilag is medence-jellegű, csupán Csáfordjánosfa községnél van egy szűk vízrajzi „kapu”. Ezen lép ki a Kócsod-patak, s tart a mélyebb fekvésű Répce-völgy felé. A Kócsod vízszállítása csekély, alig befolyásolja az iváni medence lefolyástalanságát. A medence egyes területein a kémhatásviszonyok még a szikes talajok viszonylatában is szélsőségesek (pH: 9–10), az összes só mennyisége 0,02–0,5 %, a NaHCO₃ túlsúlya jellemző (Várallyai 1964).

A szikesekre jellemző növényfajok megvannak, a társulások azonban néhol nehezen azonosíthatók. Ennek az oka a töredékességben, mozaikosságban, illetve az egyes helyeken előrehaladott degradációban keresendő. A rendszeres kaszálás csak a terület egy részére korlátozódik, ahol a terepkiemelkedéseken löszgyepszerű, réti fajokban gazdag gyepek, tavisztyepek (*Cynodonti-Poëtum angustifoliae* Rapaics ex Soó 1957), másutt ürmös szikes puszta foltjai (*Artemisio santonici-Festucetum pseudovinae* Soó in Máthé 1933 corr Borhidi 1996) jelennek meg, váltakozva az alacsonyabb térszínek növénygyűjtéseivel.

A szikes elemeket csökkenő mértékben hordozó terület különböző mértékig degradált - főképp siska nádtíppan (*Calamagrostis epigeios*) és magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) által -, tarackos tippannal (*Agrostis stolonifera*) jellemezhető vegetációs egység. Nagyon heterogén ezen terület növényzete. A fent említett fajok mellett lokálisan uralkodónak mondható a szürkekáká (*Holoschoenus romanus*), illetve a közönséges borkóró (*Thalictrum minus*). A szarvas hagyma (*Allium carinatum*, eszmei értéke **2000 Ft**) 20-30 töves állománya fordul elő.

A mélyedésekben mocsárrétek (*Carici vulpinae-Alopecuretum pratensis* (Máthé & Kovács M. 1967) Soó 1971 corr. Borhidi 1996, *Agrostio-Deschampsietum caespitosae* (Soó1928) Ujvárosi 1947) és magassásosok (*Caricetum acutiformis* Eglér 1933) cönózisai uralkodnak.

A szolonyec szikfoknövényzet (*Puccinellietum limosae* Magyar ex Soó 1933) fajai a kis területű (pár négyzetméter), kis borítottaságú felszíneken fordulnak elő. A nyárelőn a sziki szittyó (*Juncus gerardi*), a tengerparti kígyófü (*Triglochin maritimum*), a sziki mézpázsit (*Puccinellia limosa*), a periferiákon a réti sás (*Carex distans*), később a sziki útifű (*Plantago maritima*), illetve a sziki őszirózsa (*Aster tripolium* ssp. *pannonicus*) megjelenése jellemzi ezt a cönózist. A legnagyobb sókoncentrációt tűrő fajok a Kocsód-patakba futó árkok meredek partjait több helyütt is uralják, ahol padkásodásra emlékeztető geomorfológiai formák jelennek meg. A terület természetvédelmi szempontból legértékesebb növényei, a nyárra szinte teljesen kiszáradó árkokban vagy környezetükben találhatóak. A kosborfajaik közül a mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*, **aktuálisan veszélyeztetett, 5000 Ft**), kb. 40-50 egyede, a vitézkosborból (*Orchis militaris*, **potenciálisan veszélyeztetett, 10000 Ft**) 4 tő, a fehér madársisakból (*Cephalanthera damasonium*, **5000 Ft**) egy senyvedő példány virágzott az elmúlt években. A bődrős borgyökér (*Oenanthe fistulosa*) potenciálisan veszélyeztetett növénye az árkoknak.

Iváni disznólegelő

Az iváni medence ismertetett talajviszonyain, a fent tárgyalt területhez közel (az Iván-Csáfordjánosfa műúttól keletre) található, Iván község hosszú évek óta nem legeltetett disznólegelője. Egy része rendszeresen kaszált, másutt cserjésedő, kaszátlan.

A cséri szikeseknél jobb természetességi állapotban található az ürmös szikes pusztá és a kaszálórégi elemekben gazdagabb löszelegelő asszociációi. A cserjésedő, magaskórós fiziognómiájú terület öreg tölgyei valamikori kiterjedtebb fás legelő meglétéről árulkodnak. A ritkán álló fák között sziki erdőpusztá-rét (*Peucedano-Asteretum sedifolii* Soó 1947 corr. Borhidi 1996) fajait találjuk. Az őszszel tömeges sziki kocsord (*Peucedanum officinale*, **2000 Ft**), a réti őszirózsa (*Aster sedifolius* ssp. *canus*, **2000 Ft**), az aranyfűrt (*Aster linosyris*), mellett korábbi aspektusokban gyakori a magyar szegfű (*Dianthus pontederae*), a közönséges szikipozdor (*Podospermum canum*, *Podospermum canum* var. *integrifolius*) az ékes napvirág (*Helianthemum ovatum*), az agárkosbor (*Orchis morio*, **potenciálisan veszélyeztetett, 10000 Ft**), a rigószegfű (*Moenchia mantica*). A tölgyek kb. 40-60 évesek, viszonylag alacsony termetűek. Kb. 5-10 évvel ezelőtt a disznólegelő egy részén tölgytelepítés történt, de a sorba ültetett példányok rosszul fejlődnek, senyvedők.

Ezt a területet is árok szeli ketté, melyben nád (*Phragmites australis*), gyékény (*Typha latifolia*) és egyes szakaszokon tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*), illetve a rekettyefűz (*Salix cinerea*) az uralkodó. Az árok peremén virágzik a hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*, **potenciálisan veszélyeztetett, 10000 Ft**).

Védelmi javaslatok

A cséri szikesek egy részét rendszeresen kaszálják, ezek a területek jó állapotúak. Másutt a degradáció megállítása és az értékek megmentése évenkénti kaszálást igényelne.

Az iváni disznólegelő sziki erdőpusztá-rét társulást kivéve szintén szükség van a kaszálásra. Az említett cönózis viszont érintetlenséget igényel! Fajainak többsége a kaszálásra, legeltetésre, taposásra érzékeny. Hosszú távú fennmaradásához mindenképpen szükséges az egész társulás-komplex megőrzése minden biotikus és abiotikus jellemzőjével együtt (Varga Z. és Vargáné S. J. in Borhidi és Sántha 1999)!

Összefoglalás

A cséri szikések szikes voltokkal, szigetszerűen megjelenő halofiton fajaikkal, védett és/vagy veszélyeztetett növényeikkel, az iváni disznólegelő fás legelőmaradványként képviselnek értéket. A sziki erdőspuszta-rét társulás, mint Kárpát-medencei endemikus asszociáció kiemelkedő természetvédelmi jelentőségű (Varga Z. és Vargáné S. J. in Borhidi és Sántha 1999), külön kiemelendő, hogy a tisztántúli pusztáktól teljesen elszigetelt előfordulásról van szó.

Fajlista

<i>Achillea collina</i>	<i>Carex vulpina</i>	<i>Juncus gerardii</i>	<i>Potentilla argentea</i>
<i>Achillea setacea</i>	<i>Carlina vulgaris</i>	<i>Loranthus europaeus</i>	<i>Prunella laciniata</i>
<i>Agrimonia eupatoria</i>	<i>Centaurea pannonica</i>	<i>Lotus tenuis</i>	<i>Prunus spinosa</i>
<i>Agrostis stolonifera</i>	<i>Centaurea scabiosa</i>	<i>Lychnis flos-cuculi</i>	<i>Puccinellia distans</i>
<i>Allium angulosum</i>	<i>Centaureum erythraea</i>	<i>Lysimachia nummularia</i>	<i>Pulicaria vulgaris</i>
<i>Allium carinatum</i>	<i>Cephalanthera</i>	<i>Lysimachia vulgaris</i>	<i>Quercus robur</i>
<i>Allium scorodoprasum</i>	<i>damasonium</i>	<i>Lythrum salicaria</i>	<i>Rhinanthus minor</i>
<i>Allium vineale</i>	<i>Colchicum autumnale</i>	<i>Medicago lupulina</i>	<i>Rosa gallica</i>
<i>Alopecurus pratensis</i>	<i>Cruciata pedemontana</i>	<i>Medicago falcata</i>	<i>Salix cinerea</i>
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	<i>Cynodon dactylon</i>	<i>Mentha pulegium</i>	<i>Scabiosa ochroleuca</i>
<i>Arrhenatherum elatius</i>	<i>Dactylis glomerata</i>	<i>Moenchia mantica</i>	<i>Schoenoplectus lacustris</i>
<i>Artemisia pontica</i>	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	<i>Molinia coerulea</i>	<i>Schoenoplectus</i>
<i>Artemisia santonicum</i>	<i>Deschampsia caespitosa</i>	<i>Odontites rubra</i>	<i>tabernaemontani</i>
<i>Asperula cynanchica</i>	<i>Dianthus armeria</i>	<i>Oenanthe fistulosa</i>	<i>Sedum acre</i>
<i>Aster linosyris</i>	<i>Dianthus ponederae</i>	<i>Ononis spinosa</i>	<i>Senecio erucifolius</i>
<i>Aster sedifolius ssp. canus</i>	<i>Dipsacus laciniatus</i>	<i>Orchis militaris</i>	<i>Serratula tinctoria</i>
<i>Aster tripolium ssp. pannonicus</i>	<i>Dorycnium herbaceum</i>	<i>Orchis morio</i>	<i>Solidago gigantea</i>
<i>Betonica officinalis</i>	<i>Epipactis palustris</i>	<i>Peucedanum carvifolia</i>	<i>Spergula arvensis</i>
<i>Bolboschoenus maritimus</i>	<i>Festuca pratensis</i>	<i>Peucedanum cervaria</i>	<i>Stachys palustris</i>
<i>Brachypodium pinnatum</i>	<i>Festuca pseudovina</i>	<i>Peucedanum officinale</i>	<i>Succisa pratensis</i>
<i>Briza media</i>	<i>Festuca rupicola</i>	<i>Phalaroides arundinacea</i>	<i>Tetragonolobus maritimus</i>
<i>Bromus inermis</i>	<i>Filipendula vulgaris</i>	<i>Stachys germanica</i>	<i>Thalictrum minus</i>
<i>Bromus mollis</i>	<i>Galium boreale</i>	<i>Phragmites australis</i>	<i>Thesium arvense</i>
<i>Bupleurum tenuissimum</i>	<i>Galium verum</i>	<i>Picea abies</i>	<i>Teucrium chamaedrys</i>
<i>Calamagrostis epigeios</i>	<i>Genista tinctoria</i>	<i>Pinus nigra</i>	<i>Thymus glabrescens</i>
<i>Campanula glomerata</i>	<i>Gratiola officinalis</i>	<i>Plantago maritima</i>	<i>Trifolium campestre</i>
<i>Carex acutiformis</i>	<i>Helianthemum ovatum</i>	<i>Poa angustifolia</i>	<i>Trifolium montanum</i>
<i>Carex caryophylla</i>	<i>Holoschoenus romanus</i>	<i>Podospermum canum</i>	<i>Typha latifolia</i>
<i>Carex distans</i>	<i>Hypericum perforatum</i>	<i>Podospermum canum var. integrifolius</i>	<i>Veronica chamaedrys</i>
<i>Carex flacca</i>	<i>Inula britannica</i>	<i>Polygala comosa</i>	<i>Veronica spicata stb...</i>
<i>Carex gracilis</i>	<i>Iris pseudacorus</i>	<i>Potentilla anserina</i>	
	<i>Juncus effusus</i>		

Függelék (2010 március)

A Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság 2007-re előkészítette és elindította az Iváni szikések Természetvédelmi Terület védetté nyilvánítási eljárását. A tervezett terület 96,4 hektár kiterjedésű. A sors iróniája hogy éppen a 2007-ben a védendő területen, a Disznólegelőt övező szikes rétek egy jelentős részét felszántották. Ezzel közel egy időben a Csér községhez közeli Sós legelő területén erdőtelepítés előkészítő munkálatait végezték és a pászták elkészítéséhez itt is szántást végeztek.

A sziki erdőspuszta-rét (*Peucedano-Asteretum sedifolii*) érintetlen maradt. A felszántások következtében jelentős természetkárosítás történt, de további beavatkozások megakadályozásával megkezdődhetett a terület regenerációja.

Szarvashagyma (*Allium carinatum*) A *Sós legelő* területén 20–30 töves állománya fordult elő. Élőhelyét felszántás érte, jelenlegi előfordulása bizonytalan.

Molyhos ősziróza (*Aster canus*, **syn.: Aster sedifolius ssp. canus**) Önálló fajról vagy a réti ősziróza molyhos alfajáról van szó. Nagy területeken jelenik meg mind az *Iváni disznólegelőn* illetve a *Cséri szikeseken*. Kisebb csoportjai a *Sós legelőn* is megmaradtak. Összállománya 1 000–10 000 tő körül lehet.

Fehér madársisak (*Cephalanthera damasonium*) 1999-ben a *Sós lehelőt* szegélyező nyárfák alatt egyetlen senyedő tő jelenlétét sikerült igazolni. Megléte és állománya bizonytalan.

Húszínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*) Az *Iváni disznólegelőt* átszelő árok partján került elő csekély egyedszámban 1999-ben. Ma előfordulása és állománya bizonytalan.

Mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*) A mocsári nőszőfű 30–40 egyede él a területen. Minden ismert előfordulás az árkokhoz, csatornákhöz kötött. Legnagyobb egyedszámban a *Sós legelőt* átszelő árok medrében illetve partján fordul elő. Termőhelye nem sérült.

Vitézkosbor (*Orchis militaris*) A *Sós legelőt* átszelő árok partján él. Egyedszáma csekély 3–6 tő.

Agárkosbor (*Orchis morio*) A leggyakoribb orchideánk, minden vizsgált területrészleten előfordul, állománya összesen 50–200 tő lehet.

Sziki kocsord (*Peucedanum officinale*) Az *Iváni disznólegelő* területén él. Szép állományban tenyészik, becslült egyedszáma 1 000 tő közeli lehet.

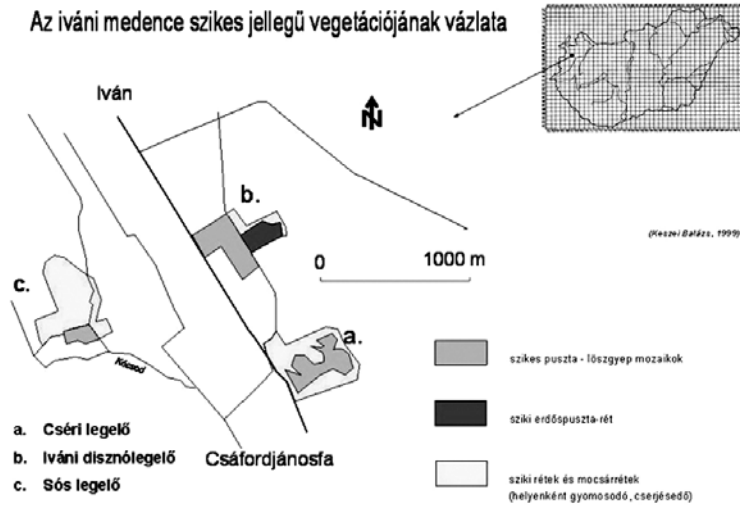
Keskenylevelű tüdőfű (*Pulmonaria angustifolia*) Iván, a községtől D-re („Iváni szikések”), cserjésedő sztyepréten, 50 tő (Király és mtsai. 2007).

Cönológiai felvételek

Győr-Moson-Sopron megye, Iván, Disznólegelő; 2004. 08. 07.; 2×2 m; %-os becslés; Keszei Balázs; Peucedano-Asteretum sedifolii

Fajok	1	2	3	4	5	6	7
	90%	80%	100%	80%	80%	90%	90%
<i>Achillea setacea</i>	.	.	.	.	.	+	.
<i>Agrimonia eupatoria</i>	.	.	.	.	.	+	.
<i>Allium vineale</i>	+	.	.	+	1	+	.
<i>Alopecurus pratensis</i>	.	.	.	1	.	.	.
<i>Aster linosyris</i>	30	30	20	+	20	10	5
<i>Aster sedifolius ssp. canus</i>	20	30	+	40	25	10	30
<i>Betonica officinalis</i>	+	.	+	.	+	+	.
<i>Centaurea pannonica</i>	+	.	.	.	.	.	+
<i>Dactylis glomerata</i>	.	.	.	+	.	.	.
<i>Dianthus armeria</i>	.	.	+	.	.	.	.
<i>Doronicum germanicum</i>	.	.	.	.	5	.	.
<i>Festuca pseudovina</i>	.	5	.	.	.	.	.
<i>Festuca rupicola</i>	.	.	.	.	10	5	10
<i>Filipendula vulgaris</i>	+	+	+	.	+	+	.
<i>Galium verum</i>	+	+	.	+	.	+	+
<i>Genista tinctoria</i>	.	.	+	.	.	.	.
<i>Knautia arvensis</i>	.	.	.	.	.	+	.
<i>Peucedanum cervaria</i>	10	5	+	.	.	5	.
<i>Peucedanum officinalis</i>	30	10	80	30	20	60	40
<i>Phleum phleoides</i>	.	.	.	.	+	.	.
<i>Serratula tinctoria</i>	1	1	.	10	+	.	.
<i>Veronica spicatum ssp. orchideum</i>	+	.	1	.	.	+	5
<i>Vicia cracca</i>	.	.	.	.	.	+	.

Az iváni medence szikes jellegű vegetációjának vázlata

Irodalom

- *1/1999. (I. 18.) KöM rendelete a Fertő-Hanság Nemzeti Park bővítéséről. - *Magyar Közlöny* (3) 92–93.
- Borhídi A. és Sántha A. (szerk. 1999): *Vörös könyv Magyarország növény társulásairól*. - Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest, (1) 362 pp., (2) 404 pp.
- Csapody I. (1963): Növényföldrajzi jellemzés. - In: Danszky I. (szerk.) *Magyarország erdőgazdasági tájai... III. Kisalföld erdőgazdasági tájsoport* - Országos Erdőgazdasági Főigazgatóság, pp: 50–51.
- Gombocz E. (1906): Sopron vármegye növényföldrajza és flórája. - *Matematikai és Természettudományi Közlemények* **28**: 401–577.
- Keszei B. (1996): A nagygeresdi rétek növénytársulásai és azok természetességi állapota. - *Vasi Szemle* **50**(2): 190–205.
- Keszei B. (1997): A Répce menti rétek vegetációja. - *IV. Magyar Ökológus Kongresszus, Előadások és poszterek összefoglalói*, p: 95.
- Keszei B. (1997): A Répce menti rétek vegetációja Vámoscsalád és Csáfordjánosfa térségében. - *Vasi Szemle* **51**(4): 469–480.
- Keszei B. (1998): A Répce-vidék flóra- és vegetációkutatásának eddigi eredményei. - *Kitabelia* **3**(2): 259–261.
- Keszei B. (2000): Az Iván környéki szikes foltok növényzete. - *Kanitzia* **8**: 13–19.
- Király G., Mesterházy A. és Király A. (2007): Adatok a Nyugat-Dunántúl flórájához és növényföldrajzához. - *Flora Pannonica* **5**: 3–66.
- Marosi S. és Somogyi S. (szerk. 1990): *Magyarország kistájainak katasztere I.* - MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, pp: 413–417.
- Molnár Zs. (1999): Ósi és másodlagos (szikes) puszták a Tiszántúlon. - In: Füleky Gy. (szerk.): *A táj változásai a Kárpát-medencében*, GATE, Gödöllő, pp: 231–233.
- Rakoncay Z. (szerk. 1996): *Szigetköztől az Őrségig. A Nyugat-Dunántúl védett természeti értékei*. - Mezőgazda Kiadó, Bp. pp: 27–43.
- Simon T. (1992): *A magyarországi edényes flóra határozója*. - Tankönyvkiadó, Budapest, 892 pp.
- Várallyay Gy. (1964): A dunántúli szikések II. Az Iván környéki szikes talajok és azok keletkezése - *Agrokémia és talajtan* **13**(1-2): 3–20.